

En tempos da peste negra en Baiona

Xulián Maure Rivas

Autor para correspondencia: xumauri@gmail.com

Como citar este artigo: Xulián Maure Rivas (2022). En tempos da peste negra en Baiona. *Revista Estudos Miñoráns* 22: 43-45

Resumo

Transcrición dunha carta de doazón á confraría do Corpus Christi, feita por un crego racioneiro da igrexa de Baiona. O doante e o notario teñen o mesmo nome e o primeiro leva o alcuño “Canivete” para distinguilos. O pánico da “peste negra” de 1348 puido motivar esta doazón como satisfacción polos bens mal adquiridos. O boa organización da notaría é un signo máis do valor urbano da vila de Baiona.

Palabras chave: Baiona, confraría, peste negra, doazón.

O día en que Joham Fernandes, notario público en Baiona de Miñor, fixo escribir na súa presenza este documento de doazón que aquí editamos, había poucas semanas que morrera vítima da peste negra o bispo de Tui D. García. Algúns historiadores (Portela, 1975:420) defenden que esta pestilencia entrara en Galicia probablemente polo camiño de Santiago e polo porto de Baiona na primavera deste ano de 1348, ano 1386 computado pola era no documento.

Era o día trece de agosto cando o crego racioneiro da igrexa de Santa María de Baiona Johán Fernandes, chamado Canivete, acode ao notario para facer a doazón dunha casa á confraría do Corpus Christi. Ante a coincidencia de nomes e apelidos cos do notario, o crego é nomeado tamén co alcuño familiar de “Canivete”. Non é raro que o alcuño dun antepasado pase a designar a toda a descendencia e nesta época medieval canivete ou navalla ben poden significar o talante violento dun devanceiro.

Neste documento, que se garda no Arquivo Diocesano de Tui (ADT) na carpeta de pergamíños de Baiona, ademais da transmisión da propiedade dunha casa, indícase a inten-

Abstract

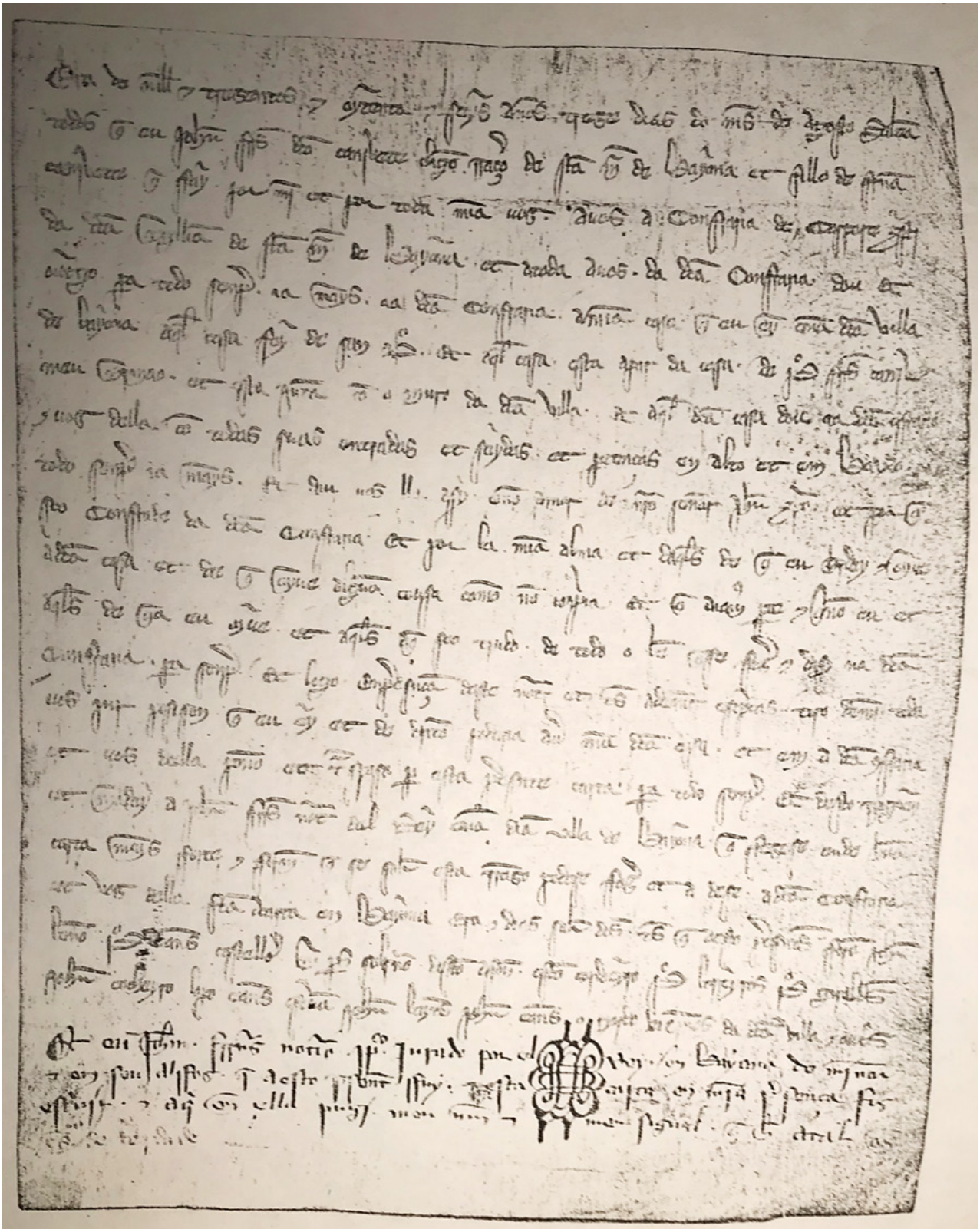
Transcript of a letter of donation to the brotherhood of Corpus Christi, made by a rationing priest of the church of Bayonne. The donor and the notary have the same name and the first is nicknamed “Canivete” to distinguish them. The panic of the “black plague” of 1348 could have motivated this donation as satisfaction for ill-gotten goods. The good organization of the notary is another sign of the urban value of the town of Baiona.

Key words: Bayonne, confraternity, black plague, donation.

ción e razóns que ten o doante. “No amor de noso Señor Jesu Christo e por que son confrade da dita confraría”. Estas primeiras razóns de natureza piadosa complétanse con intencións máis interesadas, posiblemente ante a pestilencia e morte que están asolando as cidades e vilas de Galicia e de toda Europa. Ademais de pedir pola salvación da súa alma e as de aqueles de quen herdou a casa, hai unha lembranza para os que foron damnificados, pois deles “oyuen (houben) algũa cousa como non conpría”.

O sobrenome de “canivete” e a apropiación indebida atribuídos a un crego racioneiro da igrexa da Santa María de Baiona quedan documentados nesta carta de doazón contemporánea da grande mortalidade da peste negra.

Esta confraría de Corpus Christi era, a mediados do século XIV, propietaria de varias casas de Baiona que tiña aforadas para cumprir coas súas actividades de beneficencia. Ao mesmo tempo a confraría era dependente da organización que os cregos racioneiros da igrexa de Santa María tiñan para xestionar os aniversarios dos difuntos. Así pode entenderse outro documento de 1362 onde se establece que

“se esta dita confraría minguar en sy ou desfallecer, que estes ditos *matruedís* et cassa et foro della, que se volva as aniuersarias dos clérigos et rrazoeiros da dita igleia de santa María de Bayona et que os clérigos et rrazoeiros da dita igleia que seyam teudos de fazeren a aniuersaria que nós somos teudos a fazer” (ADT, doc. 39).

Esta carta de doazón “em mña presenza fis escriuir et aquí em ella pugi meu nome et meu signal que he atal em *testemuño* de verdade”. Este remate do documento indica o que se advirte facilmente na reprodución fotográfica do pergamiño: hai dous tipos de letra, a letra dun escribán e a letra do notario público xurado por el rei en Baiona de

Miñor. Na colección dos pergameos de Baiona do ADT, dos cincuenta e cinco transcritos que se publicarán en breve, hai nove que conteñen este sintagma na *completio* sinada polo notario: “em mña *presença* fis escriuir”; nos restantes documentos o mesmo notario facía de escribán e finalizaban “a esto *presente* foy et *escripui* et *aquí* meu nome et signal pugi *que* tal he”. Poucas veces constaba o nome do escribán pero neste caso non é difícil supoñer que actuaría Lopo Eanes, o mesmo que consta como testemuña. Estes datos poden considerarse indicios do alto nivel da notaría e da organización urbana que a vila de Baiona tiña nos tempos da peste negra.

Normas de transcripción e lectura

Para unha cómoda lectura do texto é conveniente ter presente os seguintes criterios de transcripción. As distintas liñas do documentos van indicadas no seu remate polo número correspondente supraescrito desde o ⁰¹ ata o ²⁴ para unha mellor localización no texto orixinal.

As maiúsculas e minúsculas obedecen ás normas do sistema gráfico actual. O mesmo vale para o uso de acentos e puntuación.

O dígrafo <ll> pode corresponder tanto ó fonema palatal /ʎ/, que aparece na palabra «fillo», como ó fonema /l/ das palabras «mill» ou «villa», que se deben ler “mil” e “vila” cando o texto está en galego.

As palabras abreviadas transcribíense na súa forma plena, indicando en *cursiva* as letras abreviadas. Así a palabra «not^o» transcribíese como notario.

Cando o til de nasalidade <-> vai sobre unha vocal con valor de nasal implosiva, transcribíese cun *n* en letra cursiva; por exemplo, «entó » ou «cō» transcribíense entón e *con*.

Respéctanse os dobres usos dos grafemas <u> e <i>, cos seus valores de vogais e consoantes. Así atopamos «escriuir» que hoxe escribiríamos con <v>.

En xeral seguimos as normas de transcripción de uso máis frecuente nos documentos galegos, publicadas polo profesor Ramón Lorenzo (1988).

Transcripción do documento

1348, agosto, 13. Baiona.

Doazón dunha casa que está xunto ao muro desta vila que fai Xoán Fernandes, chamado Canivete, á confraría do Corpus Cristi da igrexa de Santa María.

ACT: Doc. Baiona 51, pergameo, 210x165 mm.

Era de mill et trezentos et oytenta et seys anos, treze días do mes de agosto. Sábean⁰¹ todos *que* eu Johán Fernandes, dito Canivete, clérigo rraçoero de Santa María de Bayona et fillo de Fernán⁰² Canivete, que fay por mñ et por toda mña uos, a uós a confraría de Corpore Christi⁰³ da dita yglleia de Sta María de Bayona et a toda a uos da dita confraría dou et⁰⁴ outorgo para todo sempre ia mays aa dita confraría a mña casa que eu ey ena dita villa⁰⁵ de Bayona, a qual casa foy de San Afonso. Et a qual casa está a par de Pero Fernandes Canivete,⁰⁶ meu yrmao, et está junta *con* o muro da dita villa. Et a qual dita casa dou aa dita confraría⁰⁷ et uo3 della *con* todas súas entradas et saydas et pertencas, en alto et en baixo⁰⁸ todo senpre ia mays. Et dou uos lla asy eno amor de noso Señor Jesu Cristo et porque⁰⁹ soo confrade da dita confraría, et por la mña alma et daqueles dos que eu herdey et oyuen¹⁰ a dita casa et de que oyuen algũa coussa como non conpría et *que* auemos parte et *quión* eu et¹¹ aqueles de *que* a eu oyuen et aqueles a que soo tiudo de todo o *ben* que se feses et *diser* na dita¹² confraría para senpre. Et logo en *presença* deste notario et *testemuñas* adeante *escriptas* tiro de mñ toda¹³ uos, jur, posisión *que* eu ey et de *dereito* podería *auer* ena dita casa et em a dita confraría¹⁴ et uos della poño et *trespasso* por esta presente carta para todo senpre. Et desto rroquey¹⁵ et mandey a Johán Fernandes, notario del rrey ena dita villa de Bayona que fezes ende hña¹⁶ carta mays fforte et ffirmo que se sobre esta rrasón podese fazer et a dese a dita confraría¹⁷ et voz della. Feita a carta en Bayona, era et días sobre ditos. *Testemuñas que* a esto presentes foron: Johán¹⁸ Bono, Pero Eanes, casteleiro, Martín Peres, sobriño deste, Afonso Esteues cordoeiro, Pero Barreiros, Pero Giraldes,¹⁹ Johán Cacheyro, Lopo Eanes, escriuán, Johán Eanes, o gordo, bizinos da dita villa et outros.²⁰

Et eu Joham Fernandes, notario público jurado por el Rey em Bayona de Miñor²¹ et em seu alfós, *que* a esto presente fuy, et esta carta em mña *presença* fis²² escriuir et aquí em ella pugi meu nome et meu signal que he atal em²³ *testemuño* de verdade.²⁴

Bibliografía

- PORTELA SILVA, ERMELINDO (1975): *La región del obispado de Tuy en los siglos XII a XV*. Santiago de Compostela. El Eco Franciscano.
- ADT Arquivo Diocesano de Tui. Pergameos de Baiona.
- LORENZO, RAMÓN (1988). Normas para a edición de textos medievais galegos In Dieter Kremer (ed.) *Actes du XVIIIe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes*, T. VI: 76-85. Max Niemeyer Verlag. Tubingen: